

рішення конфлікту, надаючи дипломатичну підтримку та міжнародну допомогу для забезпечення стабільності й миру в регіоні.

Індо-пакистанський конфлікт має значний вплив на політику, економіку й соціальні справи не тільки в Індії та Пакистані, але й у всьому регіоні Південної Азії. Тому вирішення цього конфлікту є важливою міжнародною проблемою, яка потребує серйозної уваги та зусиль для забезпечення стабільності та миру в регіоні.

Джерела та література

1. Індія vs Пакистан: історія конфлікту. *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/india-vs-pakistan-istoriia-konfliktu/>
2. Індо-пакистанська війна: історія конфлікту та найвідоміші бої. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/indo_pakistanska_viyuna_istoriya_konfliktu_ta_nayvidomishi_boyi_n1150886
3. Учасники проєктів Вікімедіа. Індо-пакистанський конфлікт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індо-пакистанський_конфлікт
4. Kashmir profile. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-11693674>
5. Щупак І. Я. Індія і Пакистан у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. *Всесвітня історія (рівень стандарту)*: підручник для 11 класу / І. Я. Щупак. Київ: УОВЦ «Оріон». 2019. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/sshyapak-2019-world-history-11-class-standard-level/22.php>

Богущька Оксана

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВІДПОВІДЬ НЕСКОРЕНОГО НАРОДУ: НОРИЛЬСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1953 Р.

Ключові слова: повстання, Норильськ, в'язні, табір, українці.

Keywords: uprising, Norilsk, prisoners, camp, Ukrainians.

Завершення війни в Європі не закінчило поєнів'рян українців. Не скінчилося знищення українців іншим тоталітарним режимом – комуністичним. На жаль, не зник ГУЛАГ, який нап'аки, після 1945 р. набирав ще більших обертів, і через нього загалом пройшло понад 20 млн людей, і більше половини з них були українцями. Радянський Союз завжди стежив передовсім за українською інтелігенцією, адже вони для НКВС були невідгідними, небезпечними. Місцем розправи над українцями були табори, де катували, знищували натхненно-ідейних людей. Для СРСР концтабори – усталена норма. Саме одним із цих місць став Норильськ, у якому відбулося відоме повстання. Ретельне вивчення джерельної бази, передовсім спогадів очевидців, сприятиме кращому розумінню становища ув'язнених, форм і методів боротьби зі сталінським режимом, і врешті допоможе пролити світло на роль українців у боротьбі за знищення «імперії ГУЛАГу».

Норильське повстання тривало від 26 травня до 4 серпня 1953 р. Це був спротив в'язнів проти системи, вони намагалися захистити свої права, честь і гідність [3]. Передумовами до повстання стало прибуття в ГОРЛАГ (Гірський табір) ув'язнених із Казахстану, достатня кількість була й українців. Приводом була раптова смерть Йосипа Сталіна. Годі в'язні сподівалися на пом'якшення умов, а то й визволення з таборів. Та амністія торкнулася тільки тих, хто був засуджений до 5-ти років. Звісно, що інших заручників це тільки підбурювало.

Ввечері 25 березня 1953 р. було вбито декількох людей під час переводу з зон непокірних в'язнів, було очевидно, що їх чекає розстріл. Цю страшну подію описує Євген Грицяк у своїх спогадах: «Початок був такий: у 5-й зоні квапно відгородили кілька бараків під штрафний лагпункт і так же квапно почали звозити туди всіх підозрілих і непокірних в'язнів. Водночас у кількох зонах проведено серію розстрілів...» [3].

В'язні працювали на мідно-нікелевому руднику, вугільних шахтах та заводах і розбудовували місто Норильськ, тобто виконували примусові роботи. Саме 25 травня 1953 р. вони виходять на роботу, але половина з них не розпочинають свою справу. Біля 5-ї зони пролунали звуки автомата, і в'язні все зрозуміли, та більше не працювали. У спогадах Є. Грицяка згадується той день, коли в'язні почали викрикувати: «Нас убивають! Не будемо працювати! Викликаємо з Москви комісію!»

Саме на мітингу виступив Євген Грицяк – керівник повстання 4-ї зони. Та варто зазначити, що не кожен в'язень підтримав повстання, адже були ті, які в наступні дні далі поверталися до роботи. Так продовжувалося три дні, а потім до в'язнів підійшли підполковник та старші офіцери, які хотіли, щоб ті вийшли на роботу, та заручники відмовились, згадує Є. Грицяк: «Приступимо до роботи тільки тоді, коли з Москви до Норильська прибуде урядова комісія» [3]. Тобто ув'язнені продовжували стояти на своїх позиціях, незважаючи на залякування адміністрації табору та інших вищих органів радянського режиму.

Протягом певного часу ув'язнені отримали те, за що влаштували страйки, а саме приїзд урядової комісії з Москви. Українські в'язні чекали цього приїзду і задалегідь усе для себе підготували – ті вимоги, які їм були потрібні. Делегацію з Москви представляв М. Кузнецов. Саме Євген Грицяк висловив усі їхні вимоги до влади – їх було 11 – основні з них: припинити розстріли ув'язнених, замінити керівництво ГОРЛАГУ, поліпшити харчування в'язнів та інші умови.

Внаслідок переговорів адміністрація табору таки погодилась на певні вимоги повсталих, наприклад, було скорочено робочий день до 9 годин, введено один вихідний – неділю, дозволено листування два рази на місяць із рідними. Хотілося б вірити, що повсталі справді отримали те, чого вимагали. Та на жаль, усе це було оголошено назагал, а насправді ніхто нічого не змінював [2].

Життя ув'язнених не покращувалось, а навпаки – ставало дедалі важче там перебувати. Адже Кузнецов наказав не завозити продукти в зони, перекрити воду. Отже, створювався голод для заручників. Та в'язні не здались, і почали вести інформаційну боротьбу, створюючи листівки для розповсюдження правди по місту про те, що в'язнів морять голодом. Євген Грицяк описує ці події у своїх спогадах: «Листівки розкидалися по місту в дуже оригінальний спосіб. Для цього було виготовлено сім паперових зміїв, які, підіймаючись угору, несли з собою до 300 листівок кожний...». Отже, було випущено приблизно 40 тисяч листівок [2]. І це, зі свого боку, допомогло, адже влада почала завозити продукти та пустила воду, але повстання досі продовжувалось.

22 червня розпочалися розправи над в'язнями, які повставали, відповідно адміністрація табору хотіла придушити ці повстання. У спогадах Грицяка ця подія описується так: «Та що б там нам не загрозувало, ми вирішили боротися,

скільки вистачить у нас сил. Першим кроком було проголошення жалоби по всіх тих, кого забрано від нас на розправу. На відзначення цієї події виставили два чорні прапори на найвищих бараках нашої зони...» [3].

В'язні продовжували боротись, хоча вони добре розуміли, що їх чекає один шлях – розстріл, катування. 1 липня відбулися розстріли у 5-й зоні, що призвело до припинення повстання. Це була чоловіча зона, яка була розташована поряд із 6-ю – жіночою, коли розстрілювали людей з 5-ї, жінки кричали: «Не стріляйте в них, стріляйте в нас».

Із 5 та 4 зонами вони змогли розібратись розстрілом і придушити в такий спосіб повстання. Одними з найвитриваліших були жінки, які до останнього чинили опір, та й це було ненадовго. Як згадує Грицяк: «У жінок не стріляли, а обливали їх водою із пожежної машини». Та згодом вони таки здались, так завершився сильний опір жінок проти керівництва табору.

Найбільш витривалою стала 3-я зона, вона складалася з українських та прибалтійських націоналістів. Та на жаль, адміністрація їх також не оминула: 4 серпня зранку в'їхала вантажна машина, у якій були солдати, як згадує це Є. Грицяк: «...в зону в'їжджають на автомашиних озброєні автоматами п'яні солдати» [3]. По в'язнях відкрили вогонь, було багато вбитих та поранених. Після масового обстрілу зайшли офіцери, дострілювали важкопоранених і шукали тих в'язнів, яких ще не розстріляли. Тих, хто залишився серед ув'язнених, кидали в яму та просто товкли, били.

За офіційними документами, загальна кількість загиблих становила 150 осіб, які полягли в момент придушення повстання. Тіла померлих поховали на кладовищі під горою імені Шмідта, куди в'язнів неодноразово водили, і вони розуміли, що тут їх чекатиме кінець.

Основне місце серед учасників повстання посідали українці. Варто зазначити те, що вони були й керівниками повстань у деяких зонах, до прикладу, згадуваний уже Євген Грицяк. Також у 3-й зоні очільниками були українці – дисидент Данило Шумук та член ОУН-УПА Степан Семенюк.

Це повстання позитивно вплинуло на свідомість в'язнів, адже важливим його наслідком стало те, що воно надихнуло й інших в'язнів у таборах до проведення повстань. Усі почали між собою згуртовуватись та ламати систему таборів ГУЛАГу. Їм таки вдалось досягти виконання певних своїх вимог. До 1956 р. більшість учасників опинилася на свободі, було ліквідовано Особливу Наряду, переглянуто справи в'язнів.

Повстання в Норильську – один із найсміливіших антибільшовицьких виступів, перший після смерті Сталіна масовий протест в'язнів проти створеної ним системи гноблення й винищення людей. У повстанні взяли участь десятки людей. Такого масштабу табірна система раніше не знала. Повстання, разом із кількома іншими подібними великими акціями протесту, нанесло відчутний удар по системі підневільної праці в СРСР, змусило кремлівське керівництво до певних поступок, чим похитнуло віру в могутність і непереможність радянської системи. Норильське повстання стало «початком кінця» радянської тоталітарної системи.

Джерела та література

1. Бондарук Л. В. Роль українського руху опору в організації Норильського повстання. Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили. 2010. Вип. 4. С. 132–146.
2. Грицяк Є. Короткий запис спогадів. Історії Норильського повстання. Балтимор–Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1980. 117 с.
3. Грицяк Є. Норильське повстання. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. 79 с.
4. Макарова А. Норильское восстание. *Воля*. 1993. № 1. С. 68–108.
5. Чура О. В. Чура В. І. Окремі аспекти норильського повстання 1953. *Україна у світовому історичному просторі*. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 130–134.

Цецільніков Єгор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНІ РЕФОРМИ ІСПАНЬСЬКОГО УРЯДУ АДОЛЬФО СУАРЕСА (ЛІПЕНЬ 1976 Р. – ЧЕРВЕНЬ 1977 Р.)

Ключові слова: Іспанія, внутрішня політика, уряд А. Суареса, політичні реформи, парламентські вибори, амністія.

Keywords: Spain, internal politics, the government of A. Suarez, political reforms, parliamentary elections, amnesty.

Перехід від авторитаризму до демократії в Іспанії став одним зі зразкових прикладів корінних інституціональних змін «згори». Успішний мирний перехід від авторитарної диктатури до ліберально-демократичного ладу в Іспанії пов'язують із діяльністю уряду Адольфо Суареса.

За перший рік його керівництва відбулися глибокі політичні трансформації: проголошення демократичних свобод, легалізація політичних партій, загальна амністія, перші за 40 років вільні вибори до парламенту. Такий досвід залишається актуальним для інших країн, які здійснюють перехід від авторитарних до демократичних форм правління, тож потребує окремого вивчення.

В історіографії найбільш повно досліджувана нами проблематика представлена у працях іспанських вчених, опублікованих у збірнику наукових статей під редакцією М. Клауде-Чапут і Х. Перес-Серрано «Іспанський транзит. Нові підходи до старої дискусії» [11] та дослідженні А. Дурана «Від закону до закону. Політична реформа в Іспанії 1976–1978» [8]. Окремі аспекти переходу Іспанії від авторитаризму до демократії розкрито у працях С. Бебі [6], Е. Кайхеа [7], А. Андраде [5], Х. Лінца і А. Степана [16], А. Магальді [17; 18], Е. Суарес-Іньїгеса [26], П. Престона [21], К. Максвела [19], Р. Зугасті [27], а також у публікаціях сучасних українських істориків О. Іваницької [3] і В. Годлевської [2]. Загалом в українській історіографії відсутні праці, які б повною мірою, цілісно висвітлювали перший рік урядування А. Суареса.

Джерельну базу дослідження складають офіційні документи, газетні публікації і джерела особистого походження. Серед них – «Закон про політичну реформу», «Органічний закон» 1967 р. та інші законодавчі акти [13; 14; 15; 22; 23; 24]. Серед джерел особистого походження важливими для дослідження були мемуари провідних політиків, зокрема короля Хуана Карлоса [1].